

А. ДЕМ'ЯНЧУК,
*доктор педагогічних наук, професор,
ректор Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янчука*

О. ЯНИЦЬКА,
*кандидат педагогічних наук,
проректор з навчально-методичної роботи
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука*

УПРОВАДЖЕННЯ ECTS У МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІКО- ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

Анотація

У статті проаналізовано досвід та проблеми впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в університеті як української версії ECTS.

Аннотация

В статье проанализированы опыт и проблемы внедрения кредитно-модульной системы организации учебного процесса в университете как украинской версии ECTS.

Annotation

In the article the experience and problems of ECTS organization teaching process implementation in the University as the Ukrainian version of ECTS is analyzed.

Система вищої освіти України забезпечує на сьогодні якісну підготовку студентів, їхню конкурентноспроможність на національному та міжнародному ринках праці. Однак, вона відзначається необхідністю певної адаптації до вимог ECTS.

Європейська кредитно-трансферна система (ECTS) була створена для підвищення мобільності студентів і для взаємовизнання результатів навчання за кордоном. У країнах Євросоюзу традиційно приділяють увагу розвитку міжуніверситетської співпраці як засобу покращення якості освіти студентів вищих навчальних закладів, а програма обміну студентами є домінуючим елементом такого співробітництва. ECTS гарантує прозорість навчання, розширює можли-

вості вибору для студента, сприяє визнанню навчальних досягнень студента закладами вищої освіти інших країн завдяки використанню кредитів та оцінок - зрозумілої та прозорої системи оцінювання. Відомо, що ECTS шляхом інтерпретації національних критеріїв оцінювання забезпечує навчання за кордоном. Це найкращий спосіб отримання знань про мову, культуру, а також можливостей для розвитку навчальної та професійної кар'єри.

Вища освіта України знаходиться сьогодні в стані реорганізації навчального процесу відповідно до вимог ECTS - Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи.

Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS) була створена в якості пілотного проекту для підвищення мобільності студентів та взаємовизнання результатів навчання за кордоном. ECTS надає університетам необхідний інструментарій для того, щоб гарантувати прозорість навчання, збудувати мости між навчальними закладами і розширити можливості вибору для студентів. Система сприяє полегшенню визнання навчальних досягнень студентів закладами вищої освіти шляхом використання загальнозрозумілої системи оцінювання за допомогою кредитів і оцінок, а також забезпечує засобами для інтерпретації національних систем вищої освіти.

Європейська кредитно-трансферна система (ECTS) передбачає упровадження єдиних європейських стандартів та норм забезпечення якості.

Кроки щодо реалізації основних принципів Болонського процесу зроблено в Україні ще задовго до підписання Болонської декларації: введено ступеневу освіту, затверджено освітньо-кваліфікаційні рівні й напрями підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», спеціальності рівня «спеціаліст», «магістр», державних стандартів вищої освіти, а також комплекс нормативних документів для розроблення складових систем стандартів вищої освіти.

Протягом останніх років Міністерство освіти і науки України (МОН) видало низку наказів для регулювання процесу впровадження української версії ECTS, кредитно-модульної системи організації навчального процесу, що передбачає впровадження КМСОНП в університеті.

Наказом МОН № 48 від 23.01.2004 р. «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» до експерименту було залучено 59 державних вищих навчальних закладів.

Наказом МОН № 812 від 20 жовтня 2004 року «Про особливості впровадження КМСОНП» до педагогічного експерименту було залучено 106 ВУЗів України, серед яких лише один приватної форми навчання - Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Останнє зумовлено низкою підстав: матеріально-технічна база, потужний професорсько-викладацький склад; підручники викладачів університету з грифом міністерства щодо викладання предметів за КМСОНП. Крім того, підставами для такого кроку були розробки попередніх років щодо організації навчального процесу, чітка структура навчальних планів, виділення самостійної роботи, її методичне забезпечення, впровадження у навчальний процес модульних технологій.

Наказом МОН у педагогічний експеримент було включено ряд спеціальностей, а саме: «журналістика», «початкове навчання і практична психологія», «педагогіка і методика середньої освіти», «фінанси», «менеджмент організацій». Таким чином, експериментом було охоплено 282 студента, з якими за КМСОНП працювали 44 викладачі.

Для проведення експерименту в університеті було створено навчально-методичну комісію КМНСОНП (у складі проректорів та деканів), яка організувала поетапне проведення експерименту.

Згідно до наказу МОН України № 812 від 20 жовтня 2004 року зроблено підготовку інформаційних пакетів, що узгоджено з Міністерством освіти і науки України.

Ректорат підготував та затвердив положення про організацію КМСНП, заходи на їхню реалізацію, методичні рекомендації, розпорядження, тощо. Придбано новий комп'ютерний клас для Інституту педагогічної освіти. Підготовано й видано навчальні посібники з грифом МОН України, у яких враховані вимоги КМСОНП.

Для працівників університету проведено науково-практичні конференції, семінари із залученням методистів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Рівненського гуманітарного університету, Національного університету водного господарства і природокористування, відповідального секретаря міжвідомчої комісії з питань упровадження Болонського процесу в Україні Бабина І.

Учасники педагогічного експерименту удосконалили навчальні плани, розробили робочі навчальні плани з оцінкою навчальних дисциплін у кредитах ECTS (30 кредитів на семестр, 60 на навчальний рік), розробили критерії організації навчальних модулів з дисциплін,

їх оцінювання за національною системою, 100-бальною системою згідно з кредитами ECTS, робочі навчальні програми відповідно до вимог КМСОНП.

Останні два роки позначилися подальшими змінами в організації навчального процесу в контексті Болонського процесу: була проведена суттєва просвітницька, організаційна та методична робота. Зокрема, увагу учасників привернув ряд семінарів, організованих для науково-педагогічних працівників університету та студентства, і для працівників інших вищих навчальних закладів. В університеті постійно діє експозиція «КМСОНП в дії», тому за бажання можна отримати найдетальнішу інформацію з цього приводу. Крім того, розроблено методику визначення трудомісткості навчальної діяльності студентів, яка була покладена в основу розрахунку кредитів ECTS у навчальних закладах; створено інформаційні пакети за різними напрямками та спеціальностями, що було досить складною і значною за обсягом роботою усього колективу університету; удосконалено систему наскрізного контролю знань. Всі викладачі, хоч і з різним ступенем досконалості, але використовують 100-бальну шкалу оцінювання знань студентів, яка надає можливість чіткої градації оцінок як за національною системою оцінювання, так і за шкалою ECTS. Останнє забезпечує прозорість і зрозумілість результатів роботи і студента, і викладача, а також університету загалом у європейському освітньому просторі. Саме тому змінилося ставлення студентів щодо входження України до Болонського процесу (Рис. 1).

2006 рік став роком повного впровадження у вищих навчальних закладах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та інформаційних технологій навчання, що зазначено у рішенні підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України «Забезпечення якості вищої освіти - важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства» (2 березня 2007 р., м. Харків).

Зокрема, у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука використання кредитно-модульної системи започатковано на перших курсах усіх спеціальностей у 2005 році. Перед тим, відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України, було сформовано університетську нормативну базу, до якої, поміж інших, увійшли й такі документи: «Програма впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на 2007-2010 роки», «Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу», «Порядок планування навчального процесу», «Порядок оцінювання навчальних досягнень студента» та

низка інших документів.

Згідно з рекомендаціями МОНУ з 2005-2006 навчального року у навчальних планах університету простежується тенденція до зміни співвідношення між обсягами аудиторної та самостійної роботи на користь останніх. Однак, враховуючи психологічні, дидактичні та матеріально-технічні аспекти таких змін у навчальному процесі, НМУ рекомендувало науково-методичним радам факультетів (інститутів) при скороченні аудиторного навантаження дотримуватись певних вимог, як от: поступове скорочення інформаційно-ілюстративної складової у лекційних матеріалах, використання лекцій як інструменту формування у студентів методологічної культури, розвитку творчого мислення, навичок самостійного аналізу тощо; повне організаційне та методичне забезпечення самостійної роботи студентів: доступності навчальної інформації, наявності навчально-методичних матеріалів, планування і контролю з боку викладача, розроблення ним ефективних критеріїв оцінювання результатів навчання і форм стимулювання різних видів навчальної діяльності.

Рис. 1
Ставлення студентів університету
до входження України до Болонського процесу

Для забезпечення ефективності самостійної роботи студентів з 2006 року в університеті розпочато педагогічний експеримент зі створення модульного динамічного об'єктоорієнтованого середовища для навчання (Moodle). Результати експерименту показали, що створення програмних комплексів з більш ніж 200 навчальних дисциплін та використання їх у навчальному процесі університету допомогло

вирішити низку питань, основним з яких є відсутність достатньої кількості необхідної навчальної літератури з окремих нових дисциплін, особливо тих спеціальностей і спеціалізацій, які ліцензовані нещодавно. За підсумками експерименту прийнято рішення щодо доцільності розповсюдження досвіду використання Moodle на всіх факультетах університету.

Невід'ємною складовою Європейської кредитно-трансферної системи є оцінювання академічних досягнень студентів. Досвід педагогічного експерименту довів доцільність традиційного оцінювання досягнень студентів з дисципліни за різними видами його навчальної діяльності. При цьому загальна оцінка з дисципліни визначається на основі середньозваженого бала за вітчизняною шкалою і виставляється у відомості обліку успішності та індивідуальному навчальному плані студента (ІНПС) за двома шкалами оцінювання: національною системою оцінювання і шкалою ECTS.

Аналіз досвіду університету щодо впровадження ECTS у навчальний процес показав, що з моменту оголошення педагогічного експерименту (2004 рік) і до сьогодні, як і у багатьох вищих наємальних закладах України, практично реалізовано перший етап використання Європейської кредитно-трансферної системи. Однак існують об'єктивні та суб'єктивні чинники, які уповільнюють цей процес, вимагають вживання термінових заходів не тільки на рівні вищого навчального закладу, але й держави загалом.

Однозначно можна сказати, що трансформація вищої освіти України до умов співпраці в єдиному європейському освітньому просторі вимагає комплексного підходу, що дасть змогу перейти до другого етапу впровадження ECTS.

Під час упровадженні кредитно-модульної системи організації навчального процесу в українських вищих навчальних закладах виникають проблеми, які потребують невідкладного вирішення.

Однією із найсуттєвіших суперечностей зазначеного упровадження є значне „здрібніння» навчальних дисциплін, що закладене у стандартах вищої освіти. Якщо не брати до уваги цикл навчальних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки (з цього циклу іноземна мова відображена у навчальних планах всіх європейських університетів), то лише в циклі природничо-наукової підготовки бакалавра нараховується 8-14, а в циклі професійно-практичної підготовки -18-20 навчальних дисциплін. Ще більше „здрібніння» навчальних дисциплін закладено вищими навчальними закладами під час розроблення варіативних складових освітньо-професійних програм.

При цьому загальний обсяг однієї навчальної дисципліни коливається від 54 до 108 годин (1,5-3 кредити ECTS).

Як наслідок, для отримання диплома за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр» студенту необхідно скласти підсумковий контроль із 65-67 навчальних дисциплін, що значно знижує якість підготовки у вищій школі. Натомість студенти європейських університетів, за бсягами їхніх інформаційних пакетів, протягом навчального року вивчають у середньому 9-11 навчальних дисциплін (тобто майже у два рази менше за бакалаврську підготовку, ніж в українських ВНЗ) із навчальним обсягом кожної 4-6 кредитів ECTS

Разом з тим, Україна уже має подібну практику організації навчального процесу. Як свідчать результати аналізу типових навчальних планів 1950-1970-х років, у радянські часи за п'ятирічний термін студентами вивчалось від 26 до 34 навчальних дисциплін з обсягом 76-498 аудиторних годин. З огляду на це варто було переглянути наявні принципи ідентифікації програм підготовки фахівців і врахувати і зарубіжний, і вітчизняний досвід, тим більше, що його схвалює старше покоління викладачів, які самі вчилися і навчали студентів у той час. Поглиблення програми підготовки фахівця на мало-кредитні дисципліни, надмірна кількість поточних і підсумкових контролівта індивідуальних завдань також негативно впливає на навчальне навантаження викладачів, із впровадженням кредитно-модульної системи організації навчального процесу загальне навантаження, яке розраховується за нормами, визначеними наказом МОН від 17.08.2002 р. № 450 для всіх видів навчальної роботи викладача (аудиторних занять, індивідуальної роботи зі студентом, проведення поточного і підсумкового контролів та кураторство), при стабільному контингенті студентів значно збільшується. Водночас кількість штатних посад науково-педагогічних працівників ВНЗ III-IV рівня акредитації, яка визначається за нормативами чисельності студентів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 року № 1134, за таких умов залишається майже незмінною.

У результаті вивчення навчальних планів різних ВНЗ можна зробити висновок, що при їхньому складанні нерідко порушується логічна послідовність викладання та обсяги годин на вивчення навчальних дисциплін, передбачені відповідними стандартами. Внаслідок цього при переведенні студента із одного українського вищого навчального закладу до іншого на завершальному етапі підготовки бакалавра за одним навчальним планом виникає академічна різниця із 12-17 навчальних дисциплін, що не сприяє мобільності студентів

не тільки у європейському, а й у вітчизняному освітньому просторі.

Ознайомлення з інформаційними пакетами вітчизняних університетів свідчить про те, що в більшості випадків для оцінювання навчальних досягнень студентів застосовується шкала, адаптована до вимог ECTS (наказ МОН від 23.01.2004 р. № 48), нижня межа (позитивна оцінка Е за підсумковим контролем із залікового кредиту - задовільно або зараховано) якої становить 60 балів. Однак в окремих університетах ця межа коливається від 33 до 59 балів, що породжує проблему порівнюваності та визнання якості знання студентів. Значні розбіжності також спостерігаються у визначенні „вартості» підсумкового контролю у формі екзамену за 100-бальною шкалою від 30 до 60 балів.

Усі документи Болонського процесу спрямовані на здобуття молоддю людиною якісної освіти, присвоєння відповідної кваліфікації і забезпечення можливостей працевлаштування. Однак за результатами порівняльного аналізу кваліфікацій, які зазначені в чинних стандартах вищої освіти, та професійних назв робіт, які наведені у Національному класифікаторі професій ДК 003:2005, в більшості випадків встановлено їхню невідповідність. Унаслідок цього у випускників українських ВНЗ виникають труднощі під час працевлаштування не тільки на європейському, а й на вітчизняному ринку праці.

Для подолання вказаних вище проблем варто було б на державному рівні передусім прискорити розроблення і затвердження, а також гарантувати виконання організаційно-методичних документів упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу нового покоління: «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах»; «Комплексу нормативних документів з розробки стандартів вищої освіти»; «Переліку кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційними рівнями та спеціальностями»; «Нормативів чисельності студентів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника»; «Норм часу для планування та обліку навчальної роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

Зазначені заходи дадуть змогу забезпечити єдине правове поле діяльності ВНЗ, що відповідає вимогам, критеріям і стандартам європейської вищої освіти, привабливість і якість вищої освіти, мобільність учасників освітнього простору та можливості працевлаштування.

Література:

- 1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний по-*

сібник/За редакцією В. Кременя. Авторський колектив: М. Степко, Я. Болюбаш, В.Шинкарук, В.Гоубінко, І Бабин. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. - 384 с.

2. Національний класифікатор України: Класифікатор професій. ДК003:2005 - К: Соцінформ, 2005. -615 с.

3. Реформування вищої освіти України і Болонський процес. - К., 2007. - 45 с.